

1. Obiekt

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. NARODZENIA NAJSW. MARYI PANNY

28514

2. Czas powstania

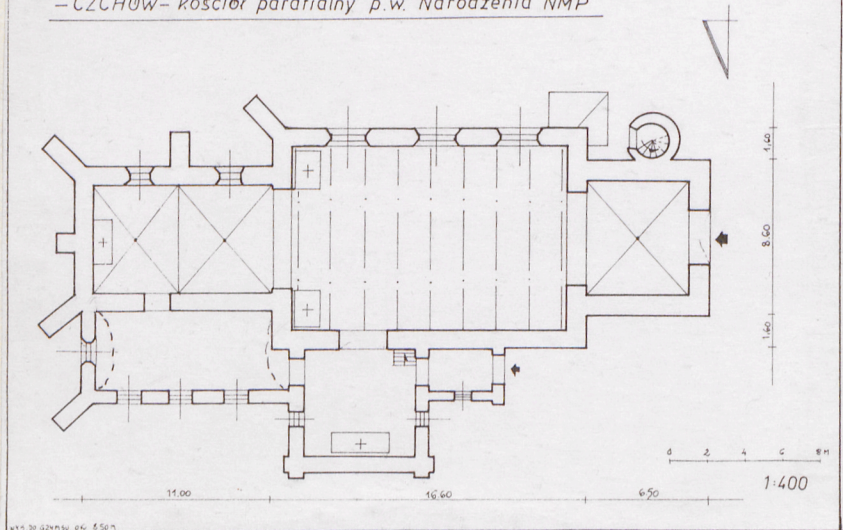
XIII / XIV w.

3. Miejscowość

C Z C H Ó W

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

- CZCHÓW - kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP

4. Adres

Czchów

nr hipoteczny

Rynek 1

5. Przynależność administracyjna

województwo tarnowskie

gmina Czchów

pow. BRZESKO

6. Poprzednie nazwy miejscowości

-

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo krakowskie

powiat Brzesko

8. Właściciel i jego adres

Parafia
Rzymsko-Katolicka
w Czchowie

9. Użytkownik i jego adres

j.w.

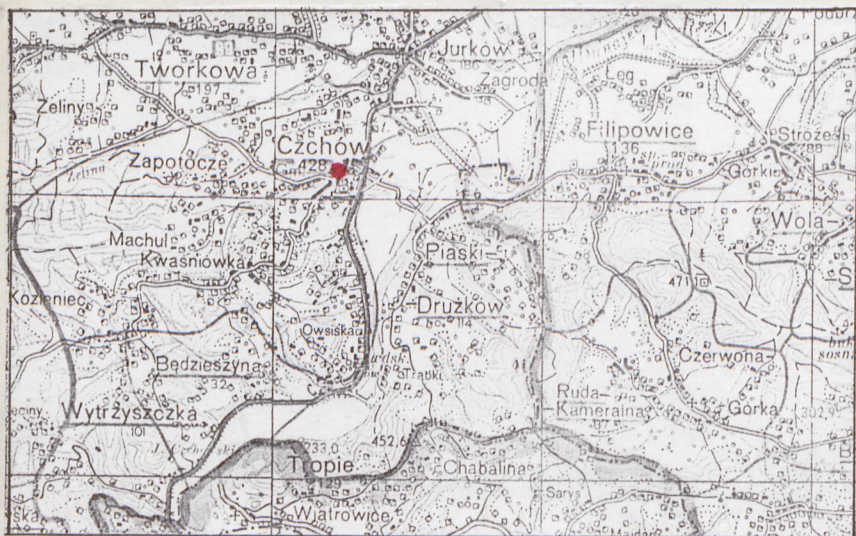
10. Rejestr zabytków

Nr

A-9

data

4. IV. 68r.

Dokładna data erekcji kościoła parafialnego w Czchowie nie jest znana. Istniał on tu przypuszczalnie, jako grodowy lub parafialny już w wieku XII. Jan Długosz w swoich kronikach podawał jego istnienie już na rok 1215.

O starożytności budowli obecnej wskazują zachowana liczne fragmenty gzymsu romańskiego wmurowane we wschodnią ścianę prezbiterium, będące stylizowanym kymationem o dekoracji świdrowej charakterystycznej dla dekoracji architektonicznej wieku XII / spotykanej m. in. w muryowanych katedrach średniowiecznych w Spirze, Moguncji, Wormacji a w Polsce w 1 poł. XII w. w kolegiatach w Opatowie, Prandocinie /. Z wystroju romańskiego kościoła zachowały się także luźne ciosy kamienne użyte następnie przy wzniesieniu gotyckich szkarp prezbiterium, oraz dwie rzeźby kamienne zapewne romańskie : lew znajdujący się na rynku czchowskim i płasko-rzeźba gryfa / Muzeum Narodowe w Krakowie /.

Parafia czchowska po raz pierwszy wymieniana była w najstarszych rachunkach kolektorów kamery apostolskiej w 1325 roku. Wcześniej, bo w 1288 roku, osada Czchów w dokumencie Leszka Czarne go zaliczana jest do dóbr klasztoru tynieckiego. Istniejąca w 1327 roku królewska komora celna w Czchowie wskazywała by iż w pocz XIV wieku, osada była już własnością monarszą. Miejscowość tę wraz z ziemią sądecką odziedziczyła po śmierci Łokietka jego żona królowa Jadwiga, a następnie w 1339 roku Kazimierz Wielki. Król ten w 1355 roku przeniósł Czchów / miasto od 1333 / z prawa średzkiego na niemieckie / magdeburskie /

c.d. wkł. 1.

Sytuacja. Kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP usytuowany jest w centrum miasteczka, przylegając do północno-wschodniego narożnika rynku czchowskiego. Rynek miasteczka posiada typowy średniowieczny, kolacyjny kształt z którego naroży we wszystkich kierunkach wyprowadzono pary ulic. Dokument lokacyjny, w opraciu o który wytyczono plan miasta nadał mu kształt owalniczy z obszernym placem targowym / rynkiem / po środku. Z lotu ptaka układ miasta przypomina formę wrzeciono przylegające do osi dawnego traktu węgierskiego / dziś drogi krajowej / o przebiegu wschód-zachód. Teren przykościelny wraz z obszarem plebańskim zajmuje północno-wschodni fragment terasy na którym położone jest miasteczko. Za zabudowaniami plebańskimi w kierunku doliny Dunajca teren znacznie się obniża.

Kościół gotycki z fragmentami romańskimi i barokową kaplicą. Zbudowany z kamienia, z neogotyckim detalem architektonicznym. Jednonawowy, z wąszym dwuprzęsłowym prezbiterium zamkniętym od wschodu ścianą prostą i ujętym szkarpami. Po stronie północnej prezbiterium wydłużona przybudówka zakrystyjna. Prostokątna nawa od północy posiada kwadratową kaplicę i przedsionek. Od zachodu obszerny przedsionek w dolnej kondygnacji dawnej wieży, przy którym od południa dobudowana okrągła wieżyczka schodowa. Dachy korpusu siodłowe, strome, pobite blachą. Nad kaplicą daszek czterospadowy z latarnią, nad wieżyczką schodową daszek stożkowy.

Materiał, konstrukcja, technika.

Ławy fundamentowe wykonane z głazów kamienia łamane go na zaprawie wapienno-piaskowej. Wokół cokołu ścian opaski kamienne.

Mury wzniesione z kamienia, na zaprawie wapienno-piaskowej, z wątkami warstwicowymi. Mury prezbiterium ujęte masywnymi szkarpami z wątkami z ciosów piaskowca. W obsadze muru wschodniego prezbiterium ciosy kamienne z ornamentem romańskim / kymationem /. Naroże południowo-zachodnie nawy ujęte masywną szkarpą wzmacniającą. Elewacje kościoła z wyjątkiem przedsionka przy kaplicy od północy i wieżyczki schodowej o odsłoniętych wątkach kamiennych. Wymienione posiadają gładkie tynki cementowo-wapienne. Tynkowe listwowanie posiadają elewacje/narożniki / kaplicy. Tynkową okładzinę posiadają górne partie murów kościoła bezpośrednio pod profilowanym gzymsem koronującym. Tynkiem pokryte są blendy i częściowo płaszczyzny obuszczytów korpusu kościoła. Szczyt zachodni nad nadbudowaną dolną kondygnacją dawnej wieży posiada grzebieniaste zwieńczenia i duże ostrołukowe blendy z szeregiem małych otworów szczelinowych. Szczyt wschodni / nad prezbiterium / trójkątny, z blendami i płaszczyznami pokrytymi w całości tynkiem.

Sklepienia i stropy. Prezbiterium nakryte dwoma przęsłami sklepień krzyżowo-żebrowych, gotyckich z XIV w., z żebrami spływającymi na kamienne masy skarony-wsporniki. Nad zakrystią sklepienie kolebkowe, tynkowane. Kaplica nakryta kopią z latarnią. Kruchta pod wieżą sklepienie krzyżowe. Nawę nakrywa strop belkowy, drewniany.

Posadzka kościoła wykonana z kolorowych płyt ceramicznych, układanych we wzory.

Otwór tarczy ostrołukowy. U nasady łuku umieszczone dwa pomniki nagrobne, renesansowe : 1./ po lewej / Kaspra Wielogłowskiego / zm. 1564/ z kamienia, z płytą z czerwonego marmuru i postacią zmarłego. Wykonanie przypisywane jest art. Hieronimowi Canavesiemu.

c.d. wkł. 1.

14. Kubatura

ok. 3 200 m³

15. Powierzchnia użytkowa

ok. 300 m²

16. Przeznaczenie pierwotne

kościół parafialny

17. Użytkowanie obecne

kościół parafialny

19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)

Budowla w dobrym stanie technicznym.

18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja

1346 - 1347 rozbudowa

1430 - powiększenie

XV lub XVI w. - nadbudowa wieży

XVIII w. - przybudowana kaplica

1841 lub 1856 - obniżenie wieży

XIX w., XX w., - gruntowne odnowienia

1960 - 65 - gruntowne odnowienie

20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie

Otoczyć opieką konserwatorską.

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

1. Archiwum Parafialne w Czchowie. Kronika parafialna od 1843 r., Księgi metrykalne od 1726 r.

24. Uwagi różne

25. Opracował

mgr Marek H. Grabski wrzesień 1997 r.

tekst ..... imię, nazwisko, data, podpis

j.w. wrzesień 1997 r.

plany, rysunki ..... imię, nazwisko, data, podpis

j.w. wrzesień 1997 r., T. Chrzanowskie 1967 r.

zdjęcia fotogr. .... imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowywania negatywów ..... PSOZ Tarnów, WKZ Kraków

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO !

22. Bibliografia

1. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. T.1. Woj.krak., Warszawa 1953, s. 76.
2. Rocznik Diecezji Tarnowskiej za 1972. Tarnów 1972, s. 142 - 143.
3. Gadomski J., Malowidła ściennie z XIV w. w Czchowie "Folia Historia Artium", T.II, 1965, s. 5-45.
4. Chrzanowski T., Kornecki M., Sztuka Ziemi Krakowskiej. Kraków 1982, s. 134, 146, i inne.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

1. Czchów - chrzcielnica, nagrobek - "Wiadomości Numizmatyczne", 1895/2/298-299, 1895/2/300. Czchów - płaskorzeźby na drzwiach - "Architekt", 1910/26/
2. Archiwum WKZ Kraków- Inwentarz fotografii - neg. nr 3307, 15406 - 15412, Fot. T. Chrzanowski 1967 r.

27. Załączniki

1. Miejscowość C Z C H Ó W	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kościół paraf. p.w. Narodzenia NMP.	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) C.d. tekstu + fot. dodatkowe.
--------------------------------------	--	--

c.d. pkt 12.

Miasto za czasów Kazimierza Wielkiego otrzymało mury miejskie, a także zapewne przy udziale króla przebudowano dawny romański kościółek w nową, gotycką budowlę / obejmującą dzisiejsze prezbiterium /. Budowla ta zasadniczo ukończona została w latach 1346-1347, choć niektóre źródła podają późniejsze daty erekcji kościoła. W średniowiecznych dokumentach kościół wymieniany jest jako wzniesiony "per cives et eorum sumptus lapidae", skąd Czchów nazywano "Alba ecclesia" lub przez licznych tu osadników niemieckich Weisskirche / Woyskyerche - Długosz /.

W 1360 roku Kazimierz Wielki udzielił połowę swoich praw do patronatu nad kościołem parafialnym okolicznym rycerzom: Jakuszowi z Domosławic, Janowi z Rudy, Mikołajowi i Grzegorzowi z Filipowic i Jakuszowi z Drużkowa. Wspólny patronat utrzymywał się do końca XVI w.

Kościół czchowski otrzymał wezwanie Narodzenia NMP, choć najstarsza wizytacja biskupia z 1570 roku, podaje zapewne omyłkowo tytuł św. Piotra Ap. W 1442 roku proboszcz czchowski Marek z Kęt h. Czerwin ufundował dla kościoła altarię dla ołtarza p.w. Pięciu Rań Chrystusa, a w XV w. rycerz Paweł Złodziej h. Niesobia z Biskupic funduje drugą altarię dla ołtarza św.św. Piotra i Pawła. Wezwanie obu ołtarzy wiąże się bezpośrednio z tematyką powstałej wcześniej w pocz. XIV w. dekoracją malarską prezbiterium.

Kościół czchowski został rozbudowany w poł. XV wieku za sprawą ówczesnego starosty czchowskiego Jana z Ujazdu. Dobudowano wówczas do prezbiterium jednonawowy korpus i wieżę / nadbudowaną następnie w XVI w. /.

verte !

Wkładkę założył: mgr M.H. Grabski IX 97 r.
(imię, nazwisko, data)

PSOZ Tarnów

Miejsce przechowywania negatywów: .....

Z-d Poligr. Jan Jasiński W-wa, ul. Wolna 13, tel. 12-43-83

c.d. pkt 13.

2. Katarzyny Wielogłowskiej, żony Kaspra, kamienny z postacią zmarłej, wyk. po poł. XVI w.

Otwory drzwiowe, przejścia i portale. W przejściu z nawy do kaplicy otwór półkoliście zamknięty górą. Po jego prawej stronie na murze marmurowe epitafium ks. L. Świderskiego/ zm. 1811/ z blaszanym portretem. Otwór przejścia z nawy do kruchty od zachodu ostrołukowy, z profilowanymi glifami. Otwór wejścia do kruchty od zachodu ostrołukowy, z kamiennym profilowanym portalem gotyckim z XIV w. W przejściu z prezbiterium do zakrystii portal kamienny, prostokątny, gotycki. W wejściu do przedsionka kaplicy i w przejściu do kaplicy otwory drzwiowe prostokątne z drzwiami jednoskrzydłowymi, deskowo-spagowymi, okutymi.

Otwory okienne. Otwory okienne w ścianach prezbiterium o wykrojach półkolistych górą. W ścianie południowej nawy duże otwory okienne ostrołukowe. Podobne otwory umieszczone we wschodniej ścianie zakrystii i ścianie kruchty od zachodu. Otwory okienne zakrystii / od północy / małe, prostokątne w opaskach tynkowych. Otwory okienne kaplicy półkoliście zwieńczone górą z płycinowymi obramieniami. W przedsionku do kaplicy duży okulus w obramieniu tynkowym. Wieżyczka schodowa z małymi okienkami szczelinowymi.

Dachy nawy i prezbiterium siodłowe, o więźbie drewnianej, pobite blachą. Nad przybudówkami, z wyjątkiem kaplicy daszki pulpitowe. Kaplica z daszkiem czterospadowym z wydatną latarnią. Wieżyczka schodowa nakryta daszkiem ostrosłupowym.

Wypozażenie wnętrza.

Polichromia prezbiterium wykonana została na przełomie 3 i 4 ćw. XIV wieku pomiędzy 1368 a 1380 r. Dekoracja malarska pokrywa 3 ściany prezbiterium w dwu cyklach: tzw. czerwonym i żółtym.

cykl czerwony - obejmuje ścianę północną i wschodnią oraz płaszczyznę glifu okna wschodniego. Na ścianie północnej/górą znajdują się przedstawienia: Narodzenia Marii i Sąd Ostateczny w postaci Deesis, / niżej / fryz z ośmioma popiersiami świętych. W dolnej partii oddzielonej przedstawieniami cyklu żółtego - Koronacja Marii, Zwiastowanie i fragment Pokłonu Trzech Króli. Na ścianie wschodniej cykl czerwony w strefie górnej

verte! Wzór ODZ 1978 r.

Do wyposażenia kościoła w XV wieku należy m.in. malowane epitafium wspomnianego Jana z Ujazdu z 1450 roku / ob. Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu / oraz obraz Ukrzyżowania z końca tego stulecia.

W 1513 roku przy kościele wzmiankowany jest szpital, a w latach 1596-1730 istnieje drewniany kościół szpitalny p.w. Św. Ducha. W latach 1551 - 1554 kościół przejściowo dostał się w ręce luteranów. Proboszczem wówczas był ksiądz Francesco Lismanini prowincjał Franciszkanów, spowiednik królowej Bony i jeden z czołowych reformatorów w Polsce.

W wieku XVIII kościół czchowski uległ dalszym przebudowom. Wzniesiono wówczas kaplicę od strony północnej nawy, a wieżę od strony zachodniej obniżono o górną kondygnację. W roku 1841 lub 1856 ponownie ją obniżono zapewne z obawy przed zawaleniem.

Neogotycki wystrój elewacji i częściowo wnętrza otrzymał kościół podczas przebudowy dokonanej na przełomie XIX i XX wieku pod kierunkiem arch. Zygmunta Hendla. Wprowadzono wówczas nad dawną wieżę wysoki neogotycki szczyt, dobudowano od południa wieżyczkę schodową i nową wieżyczkę na sygnaturkę. Odsłonięto także kamienne wązki murów świątyni. Kolejne odnowienia kościoła miały miejsce w latach 1960-1965 i w końcu lat 1980-tych.

Zachowana w prezbiterium polichromia gotycka wykonana po 1370 r. a zatynkowana w XVI w. została odsłonięta częściowo w latach 1890-96 a ostatecznie w 1913 roku staraniem ówczesnego konserwatora Feliksa Kopery. Jej konserwacja i częściowe przemalowanie wykonane zostało w latach 1913-1914 przez Juliana Makarewicza i Franciszka Przebindowskiego. Gruntowne prace konserwatorskie przy polichromii nastąpiły w latach 1960-65 i kierowane były przez art. mal. Rudolfa Kozłowskiego.

przedstawia dużą scenę z fundatorem, w strefie środkowej w glifie okiennym postać św. Biskupa i św. Pielgrzyma. W południowej części ściany postać świętej i Chrystusa na tle arma passionis, a w strefie dolnej w części oddzielonej cyklem żółtym sceny : św. Jerzy, Noli me tangere i Zmartwychwstanie.

cykl żółty - rozdziela wyżej wymienione sceny cyklu czerwonego na wysokości ok. 3,30 - 4,40 m od posadzki. Jego tematami są sceny Via Crucis / Drogi Krzyżowej /. Terminy kolorystyczne scen przyjęte zostały o d barwy zachowanych malowideł.

Chór muzyczny współczesny, o konstrukcji żelbetowej osłoniętej drewnem. Prospekt organowy z pocz. XX w.

Ołtarz główny - współczesny, z kompozycją metalowego tabernakulum i krucyfiksu z XVIII w.. w miejsce neogotyckiego.

Ołtarz boczny - / lewy /, neogotycki, architektoniczny, jednoosiowy, wyk. ok. 1918 przez Wojciecha Samka z Bochni. W nim współczesna mu figura Najśw. Serca Jezusa.

Ołtarz boczny - / prawy /, neoogotycki, analogiczny z ok. 1918 autorstwa W. Samka. W polu środkowym we wnęce rzeźba Pieta, gotycka z 1 poł. XV w. przeniesiona z kapliczki na Zapotoczu. Rzeźba ta stanowiła wyposażenie ołtarza głównego neogotyckiego z 1896 / ob. usunięty /.

Ołtarz w kaplicy z kamienno-marmurową mensą i obrazem MB z Dzieciątkiem w formie nadstawy. Obra barokowy z XVII w. W kaplicy o barokowym wystroju ścian także dwie rzeźby : św. Franciszek i św. Józef z Dzieciątkiem oraz chrzcielnica gotycka z 1506 r., o dekoracji maswerkowej i emblematami cechowymi.

Ambona późnobarokowa, z XVIII w., sygn. wyk. Jana Gdowskiego

W inwentarzu kościoła wymieniana monstrancja późnobarokowa z pocz. XVIII w, z odlanym na nodusie posążkiem NMP.

Na zachód od kościoła, w niewielkiej odległości usytuowana jest drewniana dzwonnica, zbudowana w 1930 r. Dzwonnica konstrukcji słupowej, szalowana, nakryta jest daszkiem namiotowym, gontowym. Wymieniane w inwentarzach dzwony pochodzą : z 1464, 1931 9 1964 .

1. Miejscowość

C Z C H Ó W

2. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kościół

paraf. p.w. Narodzenia NMP.

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Fot. dodatkowe.

repr. ryc. A. Górczyńskiego z ok. 1840 r.

Wkładkę założył: mgr M.H. Grabski IX 1997 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: PSOZ Tarnów

Z-d Poligr. Jan Jasiński W-wa, ul. Wolna 13, tel. 12-43-83

rynek w Czchowie
repr. fot. arch.
z pocz. XX w.

widok od zachodu

widok od południa

widok od wschodu

widok od płd-wsch.

1. Miejscowość

C Z C H Ó W

2. Obiekt (nazwa jak w karcie Kościół

paraf. p.w. Narodzenia NMP.

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Fot. dodatkowe.

zakrystia

kaplica

wschodnia
ściana
prezbiteriumwieżyczka
schodowa

mgr M.H. Grabski IX 1997 r.

Wkładkę założył: .....

(imię, nazwisko, data)

PSOZ Tarnów

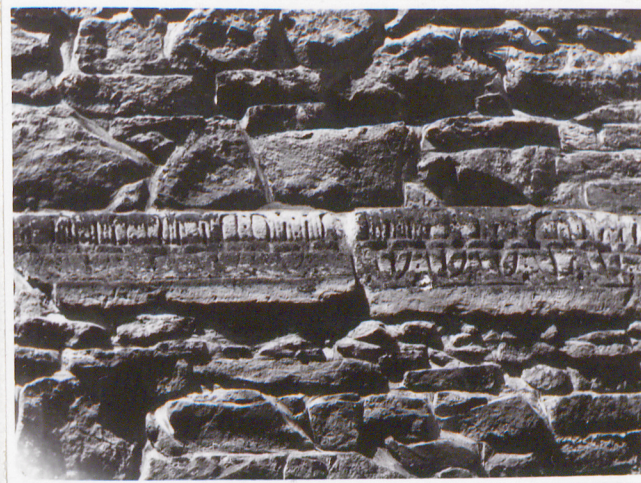
Miejsce przechowywania negatywów: .....

Z-d Poligr. Jan Jasiński W-wa, ul. Wolna 13, tel. 12-43-83

wschodnia
ściana
prezbiterium
z dawnym
detalem
romańskim

ciosy kamienne
z romańskim
kymationem

kamienny
lew na
ryнку
czchowskim
/ fot. arch.
z 1967 r. /

1. Miejscowość C Z C H Ó W	2. Obiekt (nazwa jak w karcie Kościół paraf. p.w. Narodzenia NMP	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) Fot. dodatkowe.
-------------------------------	---	---

widok z nawy
na prezbiterium

widok z prezbiterium
na chór muzyczny

prezbiterium

przejsćcie z nawy
do kaplicy

mgr Marek H. Grabski IX 1997 r.

Wkładkę założył: .....
(imię, nazwisko, data)

PSOZ Tarnów

Miejsce przechowywania negatywów: .....

Z-d Poligr. Jan Jasiński W-wa, ul. Wolna 13, tel. 12-43-83

Wzór ODZ 1978 r.

prezbiterium
widok
malowideł
i dawnego
ołtarza
głównego
w 1967 r.

malowidła
wschodniej
części
ściany
prezbiterium

płyty nagrobne Kaspra Wielogłowskiego
i jego żony przy tęczu kościoła

1. Miejscowość

C Z C H Ó W

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

Kościół

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

parafialny p.w. Narodzenia NMP.

Fot. dodatkowe.

ołtarz boczny / lewy /

ołtarz boczny / prawy /

ołtarz w kaplicy

ambona

mgr M.H. Grabski IX 1997 r.
Wkładkę założył: .....

(imie, nazwisko, data)
PSOZ Tarnów

Miejsce przechowywania negatywów: .....

Z-d Poligr. Jan Jasiński W-wa, ul. Wolna 13, tel. 12-43-83

Wzór ODZ 1978 r.

dzwonnica

